

ULUSLARARASI HUKUK BAĞLAMINDA ÇİN'İN TAYVAN'A OLASI ASKERÎ GÜÇ KULLANIMI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Melike Keleş

Referans için: Keleş, Melike. "Uluslararası Hukuk Bağlamında Çin'in Tayvan'a Olası Askerî Güç Kullanımı Üzerine Bir İnceleme". İNSAMER Analiz. 26.12.2022. Analiz

Çin-Tayvan sorunu geçmişten bugüne hem uluslararası hukukun hem de uluslararası siyasetin gündeminden düşmeyen bir meseledir. Günümüzde yükselen büyük bir güç olarak Çin'in liberal kapitalist dünya düzenindeki yeri ve mevcut ABD-Çin ilişkileri yanı sıra son yaşanan Rusya'nın Ukrayna'yı işgali gibi gelişmeler de bu sürecin akıbetine etki edecek görünmektedir.

Tarihî Süreç

1911'de Çing Hanedanı'nın yıkılması Çin için bir dönüm noktasıdır. Hanedan yıkıldıktan sonra 1912'de Çin Milliyetçi Partisi'nin (Kuomintang) ilk başkanı olan Sun Yat-sen liderliğinde Çin Cumhuriyeti kurulmuş fa-

kat çok geçmeden ülke yerel savaş ağaları tarafından yönetilen derebeyliklere bölünerek bir kaos içerisine sürüklenmiştir. 1921'de Çin Komünist Partisi'nin kurulmasıyla da bambaşka bir döneme geçilmiştir. Milliyetçiler ve komünistler birbirlerine muhalif olmalarına rağmen Sovyetler Birliği'nin ısrarıyla ilerleyen yıllarda Çin Komünist Partisi ve Kuomintang, birlikte bir "Birleşik Cephe" kurmuştur. Ancak Sun Yat-sen öldükten sonra Kuomintang'ın başına geçen Çan Kay Şek'in 1927'de birliği bozarak komünistlere karşı bir tasfiyeye girişmesi -1949'a kadar sürece- iç savaşın fitilini ateşlemiştir. 1931'de Japonya Çin'in Mançurya bölgesini işgal edince, 1937'de milliyetçiler ve komünistler arasında yeniden bir "Birleşik Cephe" kurulmuştur

-fakat bu birlik de sadece birkaç yıl sürmüştür. 1937'de başlayan Çin-Japonya Savaşı'yla birlikte milliyetçiler ve komünistler ortak düşman olan Japonlara odaklanmış ve onlara karşı savaşmıştır. Ancak 1945'te II. Dünya Savaşı'nın sonucunda ortak düşman Japonya ülkeyi terk edince, iki taraf yeniden birbirine girmiştir. 1945'ten 1949'a kadar geçen dört yıllık sürede yoğun bir iç savaş yaşanmış; milliyetçiler ve komünistler arasındaki bu savaş komünistler lehine sonuçlanmış ve 1949'da Mao Zedong liderliğinde Çin Halk Cumhuriyeti rejimi kurulmuştur. Mağlup olan Çan Kay Şek ise binlerce askeriyle birlikte Çin sahili-nin 100 mil açıklarında bir ada olan Tayvan'a çekilmiştir. İşte Tayvan-Çin sorunu da böylelikle ortaya çıkmıştır. Bu olaydan sonra her iki taraf da tüm Çin'i temsil ettiklerini ilan etmiştir. Ancak o tarihten bu yana Çin Komünist Partisi, resmî olarak bağımsızlık ilan etmesi hâlinde Tayvan'ı askerî güç kullanmakla tehdit etmektedir. Söz konusu temsiliyet meselesi, günümüzde uluslararası hukuk bakımından Tayvan sorununun tam bir arapsaçına dönmesinin en büyük nedenlerinden biridir.

Tayvan'ın Hukuki Statüsü

Tayvan'ın hukuki statüsü 1949'tan bu yana karmaşık ve muğlak bir niteliğe sahiptir. Bu muğlaklığın sebebinin daha iyi anlaşılabilmesi için Tayvan'ın 1949'dan önceki statüsüne

Çin'in askerî güç kullanarak Tayvan üzerinde askerî bir hâkimiyet kurması, uluslararası hukuk bağlamında işgal olarak nitelendirilemese de uluslararası hukuka aykırıdır ve yasal değildir.

değirmek gerekmektedir. Tayvan, 1887'de Çing Hanedanı tarafından bir eyalet olarak belirlenmiş, ancak Çin'in 1894-1895 Çin-Japonya Savaşı'nı kaybetmesiyle Tayvan Adası Shimonoseki Anlaşması uyarınca Japonya'ya bırakılmış ve Tayvan yıllarca bir Japon kolonisi olarak varlığını sürdürmüştür.

1945'te II. Dünya Savaşı sonunda Japonya teslim olarak bölgeden çekilince, Müttefik Güçler, Çan Kay Şek'i Tayvan'ı yönetmekle görevlendirmiştir. Ne var ki 1947'nin başlarında Çan Kay Şek, Müttefik Güçlerle yaptığı anlaşmayı ve uluslararası hukuku ihlal ederek tek taraflı bir şekilde Tayvan'ı Çin Cumhuriyeti'nin 35 eyaletinden biri ilan etmiştir. Fakat bu süreçte adanın hukuki olarak yasal sahibi hâlâ Ja-

ponya'dır. 1951 yılında San Francisco Barış Anlaşması'nı imzalayan Japonya, Tayvan'ın Çin Cumhuriyeti rejimine mi yoksa ana kara Çin'in komünist rejimine mi bırakılacağını belirtmeden ada üzerindeki haklarından vazgeçmiştir. 1952'de yürürlüğe giren anlaşmanın imzalanması sırasında ne Çin Halk Cumhuriyeti ne de Çin Cumhuriyeti hükümetleri hazır bulunmuştur.

1945 ile 1952 yılları arasında Çin Cumhuriyeti'nin askerî yönetimi altında bir Japon toprağı olan Tayvan'da halk, ilk başta, kendilerini Japonlardan kurtaracağına inan-

dıkları için ana karadan gelen Çinli kardeşlerini memnuniyetle karşılamış, ancak hiçbir şey umdukları gibi gitmemiş ve yeni yönetim başa gelir gelmez yerel halkla çatışmıştır. Akabinde sıkıyönetim ilan edilmiş ve sözde Japonlardan etkilenmiş olan Tayvanlıları yeniden eğitmek için adada bir Çinlileştirme kampanyası başlatılmıştır. Okullar ve devlet daireleri de dâhil olmak üzere halka açık yerlerde Mandarin Çincesi kullanılması zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca önemli bir olay olarak, Çan Kay Şek'in müttefik anlaşmasıyla kendisine emanet edilen adanın yönetimini üstlendiği daha ilk zamanlarda, 28 Şubat 1947'de, Kuomintang birlikleri halka açık bir gösteriyi şiddetle bastırmış ve 20.000'den fazla Tayvanlıyı katletmiştir. 228 Katliamı olarak da bilinen bu olay bugün hâlâ Tayvan'ın Barış Anma Günü'nde anılmaktadır. Sonuç olarak Çin Cumhuriyeti rejimi, müttefik anlaşması uyarınca kendisine emanet edilen Tayvan Adası'nda askerî bir hâkimiyet kurarak hem anlaşmaya hem de uluslararası hukuka aykırı davranmış ve böylelikle Tayvanlılar, Çin Komünist Partisi ile Kuomintang arasında 1949'da sona erdiği kabul edilen sözde iç savaşın kurbanı olmuştur.¹

Tayvan'ın hukuki statüsünü açıklarken Çin Cumhuriyeti'nin en büyük müttefiki olan ABD'nin bu süreçteki pozisyonuna ve politikalarına da değinmek gerekmektedir. Zira Tayvan sorununun bu kadar karmaşık bir hâle gelmesinde en büyük pay şüphesiz ABD'nindir. İlk kez 1928'de Çin'in milliyetçi hükümetini resmî olarak tanıyan ABD, en başından itibaren gerek Japonya'ya karşı savaşta gerekse komünistlere karşı iç savaşta daima milliyet-

çileri desteklemiş ve büyük ekonomik yardımlarda bulunmuştur. Hatta bir iyi niyet göstergesi ve en önemlisi stratejik bir hamle olarak ABD 1945'te Tayvan'daki Çin'in milliyetçi rejiminin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) beş daimî üyesinden biri olmasını sağlamıştır. 1971 yılına kadar ABD, Çin'in asıl temsilcisi olarak Çin Cumhuriyeti yönetimini tanımaya devam etmiş ve bu yönetimle diplomatik ilişkilerini sürdürmüştür. Bu süreçte BMGK daimî üye koltuğunda da Tayvan'daki Çin Cumhuriyeti yönetimi oturmuştur. Ancak 1971 yılına gelindiğinde her şey tersine dönmüş ve dönemin ABD Başkanı Nixon, Çin-Sovyet ayrılığından istifade ederek Sovyetler Birliği'ne karşı çevreleme politikasının bir parçası niteliğinde, ana kara Çin'deki Çin Halk Cumhuriyeti rejimiyle ilişkilerini normalleştirmeye başlamıştır. Hasılı Sovyet düşmanlığı Komünist Çin ile ABD'yi ulusal çıkarlar çerçevesinde birleştirmiş ve dönemin ABD Dışişleri Bakanı Kissinger'ın Komünist Çin ile yaptığı gizli görüşmeler neticesinde (Pinpon diplomasisi), 25 Ekim 1971'de BM Genel Kurulu'nun 2758 sayılı kararınca;² Çin Halk Cumhuriyeti rejimi, Çin'in BM'deki tek yasal temsilcisi olarak tanınmış ve daimî üye koltuğu Tayvan'daki Çin Cumhuriyeti rejiminden alınarak Komünist Çin'e verilmiştir. Söz konusu kararla Tayvan için uluslararası bir izolasyon süreci başlamıştır. Bu aşamadan sonra hukuki statüsünde de büyük değişiklikler olan Tayvan'da öncelikle Çan Kay Şek, kendisine sunulan BM'deki temsil sorununa binaen "İki Çin" veya "Tek Çin, Tek Tayvan" gibi çözümleri ısrarla reddetmiştir. Bu dönemde Çan Kay Şek Çin Cumhuriyeti'nin tüm Çin'in temsilcisi olduğu iddiasından vazgeçerek

Tayvan'ın ayrı bir devlet olduğu iddiasında bulunmuş olsaydı -ki bu, günümüzde Tayvan halkının büyük çoğunluğunun ve Tayvan hükümetinin arzusudur- belki de bugün Tayvan sorunu diye bir sorun hiç olmayacaktı. Bu iddia sadece söylemde kalmayarak Tayvan'ın ayrı bir devlet olduğu hukuki olarak da ilan edilmediği sürece, Tayvan sorununun çözülmesinin zor görüldüğü söylenebilir. Bu noktada gündeme gelen en önemli problem ise, Tayvan'ın hukuki olarak tüm Çin iddiasından vazgeçerek ayrı bir devlet olduğu iddiasında bulunması durumunda Çin'in Tayvan'a karşı askerî güç kullanma tehdididir. Çünkü Çin'e göre Tayvan Çin'in bir parçasıdır ve Çin'den ayrılması söz konusu değildir. Hasılı bir yandan Tayvan'ın hukuki olarak bağımsızlık ilan etmesinin önü bu tehditle tıkanmış görünse de diğer yandan Çin'in Tayvan'a karşı askerî güç kullanma tehdidi de BM Anlaşması'nın 2. maddesinin 4. fıkrasına göre yasa dışıdır.³ Çin Halk Cumhuriyeti rejimi kendisiyle diplomatik ilişki kurmak isteyen her devletin önce Tayvan ile resmî bağlarını koparmasını istediği için devletler birer birer Tayvan ile resmî bağlarını koparmış ancak ticaret ofisleri veya kültür enstitüleri aracılığıyla Tayvan ile gayri-resmî ilişkilerini sürdürmüştür. Örneğin Tayvan'daki yabancı hükümetlere bağlı kurumlar (Amerikan Enstitüsü gibi), kendi ülkelerinin Tayvan'daki fiilî elçilikleri (*de facto embassy*) olarak faaliyet göstermekte ve Tayvan, çoğu ülkede Taipei Temsilciliği (TRO) veya Taipei Ekonomik ve Kültürel Temsilcilik Ofisi (TECRO) isimleri altındaki fiilî elçilikler ve konsolosluklar yoluyla temsil edilmektedir. Sonuç olarak Tayvan'ın uluslararası alandaki varlığı tanımsız bir hâl almıştır. Bugün 14 devlet ta-

rafından tanınan Tayvan, bu devletlerle tam diplomatik ilişkiler sürdürmektedir.⁴

Tayvan'ın uluslararası izolasyonuna giden süreç, ABD Başkanı Carter'ın Çin ile ilişkileri normalleştirme kararı neticesinde daha da hızlanmıştır. Bu kararla 1 Ocak 1979'da Çin Halk Cumhuriyeti rejimini Çin'in tek meşru hükümeti olarak tanıyan ABD, Çin'in tek bir Çin olduğunu ve Tayvan'ın Çin'in bir parçası olduğunu da kabul etmiş ve aynı gün, Tayvan'daki Çin Cumhuriyeti rejiminden tanımasını geri çekerek diplomatik ilişkilerini sonlandırmıştır. Sonuç olarak Tayvan'ın bugünkü hukuki statüsünü belirleyen olaylar şöyle özetlenebilir: a) Kuomintang'ın yasa dışı bir şekilde Tayvan'ı işgal ederek askerî bir hâkimiyet kurması ve mütteliklik anlaşmasını da ihlal ederek ada üzerinde hak iddia etmesi, b) Tayvan'daki Çin Cumhuriyeti rejiminin 36.000 km² yüz ölçümüne sahip bir adadan 9 milyon km² yüz ölçümüne sahip koskoca bir bölgeyi de içine alarak tüm Çin'i temsil ettiğini iddia etmesi ve bu iddiayı ısrarla devam ettirmesi, c) Japonya'nın adayı kime bıraktığını belirtmeden adadan çekilmesi dolayısıyla adanın durumunun hukuki açıdan daha da belirsizleşmesi, d) BM Genel Kurulu'nun 1971'deki 2748 sayılı kararı, e) ABD'nin 1979'da aldığı Çin ile ilişkileri normalleştirme kararı uyarınca Tayvan'dan tanımasını geri çekmesi ve diplomatik ilişkileri kesmesi.

Bütün bu olayların şekillendirdiği Tayvan'ın hukuki statüsünün ne olduğu sorusundan önce Tayvan bir devlet midir sorusuna cevap verilmesi gerekmektedir. Uluslararası hukuka göre devlet olmanın dört şartı vardır: kalıcı bir nüfusa, sınırları belli bir toprak parçasına,

etkili bir hükümete ve diğer devletlerle uluslararası ilişkilere girme kapasitesine sahip olma. Bu şartlardan sadece ilk üçünü karşılayan Tayvan, diğer devletlerle uluslararası ilişkilere girme kapasitesine sahip değildir; ki bunun için de resmî olarak diğer devletler tarafından tanınıp diplomatik ilişkiler kurma niteliğine sahip olması gerekmektedir.

Lassa Oppenheim'e göre, bir ülkenin uluslararası ailenin bir üyesi olabilmesi için tanınma bir gerekliliktir ve diğer niteliklere sahip olmak tek başına yeterli değildir;⁵ dolayısıyla denebilir ki, Tayvan'ın uluslararası olarak tanınmama durumu, onu bir devlet olarak tanımlamayı zorlaştırmaktadır. Kaldı ki bu problemin yarattığı karmaşanın daha ilk dönemlerden itibaren farkında olan taraflar, siyasi tanıma karşılığında potansiyel diplomatik ortaklara ekonomik teşvikler sunan "Çek defteri diplomasisi" (*Checkbook diplomacy*) yoluyla birbirleriyle rekabet bile etmiştir.⁶ Bu noktada cevaplanması gereken soru şudur: Devlet olmanın geniş niteliklerine sahip olmasına rağmen diğer devletler tarafından tanınmayan, resmî diplomatik ilişkiler kuramayan bir varlık, devlet olarak nitelendirilebilir mi? Uluslararası hukuk bu konuda iki farklı pozisyona sahip bir teori içermektedir: kurucu (*constitutive*) teori ve açıklayıcı (*declarative*) teori. Kurucu teori, bir devletin diğer devletler tarafından tanınmadığı sürece var olamayacağını, bir siyasi varlığın devlet olarak nitelendirilebilmesi için diğer devletler tarafından tanınması gerektiğini ifade eder. Açıklayıcı teori ise, bir devletin tanınma olmaksızın var olduğunu, bir siyasi varlığın devlet olarak nitelendirilebilmesi için diğer devletler tarafından tanınmaya ihtiyacı olma-

dığını belirtir. İkinci teori, 20. yüzyılda hâkim görüş hâline gelmiş ve uluslararası hukukta devlet olmanın şartlarını açıklayan 1933 Montevideo Konvansiyonu da bu teoriyi esas almıştır. Konvansiyonun 1. maddesine göre, diğer devletler tarafından tanınma, devlet olma şartlarından biri değildir ve 3. madde de devletin siyasi varlığının diğer devletler tarafından tanınmasından bağımsız olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla Montevideo Konvansiyonu'na göre tanınma olsun ya da olmasın Tayvan bir devlettir. Fakat Frank Chiang'a göre Montevideo Konvansiyonu sadece 13 devlet⁷ tarafından imzalandığı için bir devletin gereksinimlerine ilişkin bağlayıcı bir yasa oluşturmaz. Konvansiyon, bir pozitif hukukun yapabileceği gibi devletin gereksinimlerini meydana getiremez; dolayısıyla diğer imzacı olmayan devletleri bağlayıcı uluslararası hukuk gücü bulunmaz; ki bu da zaten uluslararası teamül hukuku kapsamında yer alır.⁸ Buradan hareketle Chiang, Tayvan'ın bir devlet olmadığını, bölgesel siyasi bir kurumun devlet olması için önce devlet olduğunu iddia etmesi gerektiğini savunur ve buna *Restatement*'in 201. bölümünde yapılan "devlet olduğunu iddia etmeyen bir varlık devlet değildir" resmî yorumunu argüman olarak sunar. Chiang ayrıca bugün Tayvan cumhurbaşkanı olan Tsai Ing-wen'in de Tayvan'ın bir devlet olduğunu iddia etmediğini söyler.⁹ James Crawford da Tayvan'ın bir devlet olmadığını, çünkü hâlen Çin'den ayrı bir devlet olarak tanınmadığını belirtir.¹⁰ D. J. Harris ise, "Uluslararası örf ve âdet hukukunun yeniden ifadesi olarak Montevideo Konvansiyonu sadece mevcut hukuk normlarını ve ilkelerini kodlamıştır ve bu nedenle sadece imzacılar için

değil, bir bütün olarak uluslararası hukukun tüm şahısları için geçerlidir.” demektedir;¹¹ yani Montevideo Konvansiyonu’nun imzalan- sının ya da imzalanmasının her devleti kapsadı- ğını savunmaktadır. Buradan hareketle söz konusu konvansiyonun devlet olma şartları dikkate alınacak olursa diğer devletler ta- rafından tanınmama durumunun bir siyasi varlığın devlet olma niteliğini değiştirmedeği, dolayısıyla da bu görüşe göre Tayvan’ın bir devlet olduğu iddia edilmektedir. Fakat Tay- van normal bir “*de jure* devlet” değildir ancak sahip olduğu geniş niteliklerle çoğunlukla bir “*de facto* devlet” sayılmaktadır. *De facto* kavramı; gerçekte var olan ancak söz konusu gerçekliği hukuki açıdan tanınmamış olaylar, devletler ve kişiler için kullanılmaktadır. *De jure* kavramı ise, gerçekte var olan ve bu ger- çekliğin hem fiilen hem de hukuken tanınma- sı durumunu ifade etmektedir. Bu bakımdan *de jure*, *de facto*’nun bir sonraki aşamasıdır. Dolayısıyla *de jure* devlet, devlet olmanın tüm şartlarına sahip, hukuken tanınan, tam bağımsız, egemen, tam anlamıyla bir devlet- tir; *de facto* devlet¹² ise, devlet olmanın geniş niteliklerine sahip olmakla birlikte diğer dev- letler tarafından resmî olarak tanınmayan -ki bu diğer devletler tarafından bir devlet olarak kabul edilmediği anlamına gelir- ve BM üyesi olmayan bölgesel bir varlıktır. Bu bakımdan *de facto* devlete, yarım ve işlevsel sorunlar ya- şayan bir devlet gözüyle bakılabilir. Örneğin kolları ve bacakları olmayan bir insan profili düşünenecek olursak görüntü olarak ideal in- san formundan uzak fakat özü itibarıyla sahip olduğu insani niteliklerle söz konusu varlığın bir insan olduğunu kabul ederiz. Burada da görüntü olarak ideal devlet formundan uzak

fakat sahip olduğu devletsel niteliklerle söz konusu varlığın bir devlet olduğu kabul edi- lebilir.

Diğer devletler tarafından tanınmama du- rumu Tayvan’ın elini kolunu bağlamaktadır. Uluslararası camiada bu sorunun çözümü için Tayvan’ın BM üyesi yapılmasından bahsedil- se de bunun önünde de pek çok engel bulun- maktadır. Birincisi, Tayvan’ın anayasasında hâlâ Çin Cumhuriyeti’nin tüm Çin’i temsil et- tiği belirtilmektedir ve Tayvan hukuki olarak bağımsızlığını hiçbir zaman ilan etmemiştir. Uluslararası hukuk perspektifinden bakıldı- ğında Tayvan ve Pekin’in hâlen daha “bir ülke, iki hükümet” olarak varlığını sürdürdüğü gö- rülmektedir. İkincisi, 1971 BM Genel Kurulu kararı dolayısıyla Tayvan’ın mevcut anaya- sasıyla BM’ye üye olması mümkün değildir; anayasa değişikliği yaparak “Tayvan’ın tüm Çin’i temsil ettiği” iddiasından vazgeçmesi ve bağımsızlığını ilan etmesi gerekmektedir, an- cak o zaman BM Anlaşması’nın 18. maddesi¹³ uyarınca Tayvan bir üye olarak kabul edile- bilir. Çin’in BM Güvenlik Konseyi’ndeki veto hakkı düşünüldüğünde, tek yolun konunun Genel Kurul’a götürülmesi olduğu anlaşıl- maktadır. Tabii bunlar varsayımlardır; kaldı ki Tayvan’ın bağımsızlığını ilan etme gibi bir arzusu en azından şimdilik bulunmamakta- dır.

Sonuç olarak mevcut argümanlar ışığında Tayvan’ın bir devlet olmadığı, *de facto* dev- let olarak da kabul edilemeyeceği ancak bir “*de facto* hükümet” olabileceği söylenebilir. *De facto* hükümet, bir bölgedeki yönetimin gasp yoluyla ele geçirilerek bölge veya halk üzerinde fiilî etkinliğe ve üstünlüğe sa-

hip olunmasıdır. Tayvan örneğinde de Çin Cumhuriyeti hükümeti yasa dışı bir şekilde Tayvan'da askerî bir hâkimiyet kurarak yönetimi ele geçirmiştir. Ana kara Çin'den gelerek hem ada üzerinde hem de tüm Çin üzerinde hak iddia etmiş ve uluslararası hukuka aykırı bir şekilde Tayvan yönetimine gelmiştir. Buradan hareketle denilebilir ki, Tayvan yönetiminin asıl hak sahibi, ana kara Çin'de iç savaşta galip gelerek iktidara gelen Çin Halk Cumhuriyeti rejimidir. Bu noktada Tayvan'ın bir devlet olma şartı olarak etkili bir hükümete sahip olma durumu da sorgulanmalıdır; çünkü Tayvan'daki hükümetin uluslararası hukuk bağlamında da yasallığı sorunludur. Dolayısıyla bu hükümet şartı da ihtilafıdır. Hasılı Tayvan'ın hukuki statüsü kusurlu, ihtilafı, devletimsi ama öyle olmayan bir yapıya sahiptir ve ayrıca bir devlet olmak gibi, bağımsız olmak gibi bir çabası da yoktur. Neticede henüz kendisinin bile böyle bir iddiası yokken konuyu bu perspektiften tartışmak da pek makul değildir.

Çin'in Tayvan üzerinde askerî bir hâkimiyet kurması **uluslararası hukuk kapsamında işgal olarak nitelendirilebilir mi?**

Tayvan'ın mevcut siyasi varlığı dikkate alındığında Çin'in askerî güç kullanarak bölgeye hâkim olması işgal olarak nitelendirilemeyebilir. Zira yukarıda da bahsedildiği üzere, Tayvan bir devlet değildir; adanın yönetimini yasa dışı bir şekilde ele geçirmiş *de facto* bir hükümet tarafından yönetilmektedir. Ayrıca uluslararası hukuk kapsamında Tayvan'ın Çin'in bir parçası olduğuna dair bir pürüz de bulunmamaktadır. Uluslararası hukuk argümanları bu sorunda Çin Halk Cumhuriyeti'nden yana-

dır; dolayısıyla Çin Halk Cumhuriyeti'nin yasal olarak yönetim hakkına sahip olduğu bir adada askerî güç kullanarak hâkimiyet kurması da işgal olarak nitelendirilemez. Ancak asıl soru, bu askerî güç kullanımının uluslararası hukuka uygun olup olmayacağıdır. 1970 BM Genel Kurulu 2625 sayılı kararına göre;¹⁴ devletler uluslararası anlaşmazlıklarını BM'nin amaçlarıyla ters düşmeyecek, uluslararası barışa zarar vermeyecek bir şekilde barışçıl yollarla çözmelidir. Dolayısıyla BM üyesi bir devletin, BM Anlaşması'nın uluslararası barışı ve güvenliği korumak olan asli amacına ters düşecek bir şekilde davranması uluslararası hukuka aykırıdır. Bu amaca zarar verebilecek her türlü saldırgan eylemden uzak durulması gerekmektedir. BMGK daimî üyesi olan Çin Halk Cumhuriyeti'nin söz konusu amaca aykırı davranması da bu saik sebebiyle kabul edilemez bir durumdur. Çin, Tayvan ile yaşadığı anlaşmazlığı barışçıl yollarla çözümlenmelidir. Ayrıca BM üyesi bir devletin, anlaşmazlık yaşadığı bir devlete(!) karşı askerî güç kullanma tehdidinde bulunması bile -tehdit ettiği ülkenin hukuki statüsünden bağımsız- söz konusu tehdidin saldırgan bir davranış olması sebebiyle ne uluslararası hukuka uygundur ne de yasaldır.

Sonuç

Çin'in ABD'ye rakip bir büyük güç olarak sahneye çıkması uluslararası sistemde dengeleri değiştirmiştir. Özellikle Şi Cinping döneminde kendine daha çok güvenen Çin'in vizyon sahibi ve daha iddialı girişimlere ve söylemlere sahip bir profile bürünmesi hem kendi coğrafyasının hem Batı'nın hem de ABD'nin hoşnutsuzluğuna sebep olmaktadır.

Zira özgüvenli ve iddialı bir Çin, ABD hegemonyasına ve liberal kapitalist dünya düzenine bir tehdit olarak görülmektedir. Her ne kadar Çin, mevcut düzenden bir dereceye kadar istifade etse de kendi potansiyelini ve ulusal çıkarlarını kısıtladığını düşündüğü için liberal kapitalist dünya düzenine dair rahatsızlıklarını dile getirmektedir.¹⁵ Çin ile rekabet eden ve onun hegemon bir güç olarak ortaya çıkmasını engellemeye yönelik adımlar atan ABD için Tayvan sorunu kullanışlı bir kart olagelmıştır; dolayısıyla Tayvan sorununun ABD ve Çin arasında bir rekabet/çatışma alanı olması olağandır. Bu bakımdan Çin'in olası askerî güç kullanımının ve meydana gelebilecek çatışmanın uluslararası hukuk kapsamında değerlendirilmesi büyük önem arz etmektedir. Çin'in mevcut rekabetçi yüksek ekonomik, askerî ve demografik gücü sayesinde ihtiraslarını gerçekleştirmeye çok yaklaştığı izlenimi vermesi, uluslararası alanda yarattığı panik itibarıyla dikkate değerdir. Bununla birlikte Rusya-Ukrayna krizi, gelecekte yaşanabilecek Çin-Tayvan krizi için büyük ve dikkat çekici bir tecrübedir. Çünkü Mears-haimer'e göre, savaşı başlatan ve Rusya'nın savaş alanındaki davranışından sorumlu olan kişi Putin olsa bile Ukrayna krizinin esas sorumlusu ABD'nin ta kendisidir. ABD'nin Ukrayna'yı NATO'ya sokma ve onu Rusya sınırında Batı'nın bir kalesi yapma takıntısı, doğal olarak Rusya tarafından ciddi bir tehdit olarak algılanmıştır.¹⁶ Dolayısıyla ABD'nin Rusya'ya karşı Ukrayna'ya yönelik politikaları Rusya'yı kışkırtmış ve Rusya-Ukrayna krizine ve neticede kışkırtılan Rusya'nın Ukrayna'yı işgaline neden olmuştur. ABD'nin Tayvan'a yönelik politikaları da bu bağlamda düşü-

nülebilir -ancak burada Rusya'nın Ukrayna üzerindeki ihtirasları da göz ardı edilmemelidir. Rusya'nın askerî güç kullanarak Ukrayna üzerindeki iddialarını gerçekleştirmeye çalışmasından, devletlerin ihtiraslarından kolay kolay vazgeçmediği anlaşılabilir. Bu ihtiraslar elverişli şartlar oluştuğunda veya kendisine yönelik bir tehdit algılandığında (örneğin ABD ve Avrupa Birliği'nin Ukrayna üzerindeki politikaları, Ukrayna'nın NATO'ya alınmak istenmesi gibi) gerçekleştirilmeye zemin bulmaktadır. Çin de aynı şekilde Tayvan üzerindeki iddiasından hiçbir zaman vazgeçmemiştir ve vazgeçeceği de düşünülmemektedir. Ayrıca ABD de "Tek Çin" politikası kapsamında Tayvan'ın Çin'in bir parçası olduğunu kabul etmektedir. Ne var ki ABD'nin Tayvan üzerinden Çin'e yönelik kışkırtıcı politikalarıyla Çin'in ihtiraslarının birleşimi, Çin'in er ya da geç Tayvan üzerindeki iddiasını gerçekleştirmeye yönelik askerî güç kullanarak bölgeye hâkim olmaya çalışacağı tezini güçlendirmektedir. Ancak bu noktada Şi Cinping'in Putin gibi hedefine ulaşmak için tüm gemileri yakıp yakmayacağı merak edilmektedir. Kaldı ki Batı'nın Rusya'ya uyguladığı ekonomik yaptırımları, Çin'e uygulaması da pek olası görünmemektedir. Çünkü özellikle ABD ve Çin arasında çok büyük bir ekonomik bağımlılık bulunmaktadır. Dolayısıyla Çin'e uygulanacak herhangi bir yaptırım aynı şekilde Batı'yı da büyük oranda etkileyecektir.

Ağustos 2022'de ABD Temsilciler Meclisi Başkanı Nancy Pelosi'nin Tayvan'ı ziyaret etmesi, ABD'nin bu yarayı daha da kaşıyacağını ve Çin'i kışkırtacağını açık bir göstergesidir. ABD'nin kışkırtıcı hamlelerine karşılık, doğal olarak Çin de gerilimi yükselten

açıklamalar yapmaktadır. Yakın zamanda Çin Komünist Partisi Kongresi'nin açılışını yapan Şi Cinping, konuşmasına Tayvan'ı uyararak başlamış, "tarihin çarklarının Pekin'in, ada demokrasisinin kontrolünü ele geçirmesine doğru döndüğünü" söyleyerek Tayvan'a gözdağı vermiş ve Pelosi'nin Tayvan'ı ziyaretini gerginliği tırmandırdığı için "dış müdahale" diyerek kınamış ve cevap olarak "Tayvan sorunu Çin'in çözmesi gereken kendi sorundur" demiştir.¹⁷

Sonuç olarak Tayvan'ın hukuki statüsüne dair üç farklı görüş vardır: Birincisi, Tayvan bir devlet değildir. İkincisi, Tayvan normal *de jure* bir devlet olmasa da bir *de facto* devlettir. Üçüncüsü ise, Tayvan bir devlet olmamakla birlikte bir *de facto* hükümettir. Dolayısıyla Tayvan'ın hukuki statüsünün ne olduğu

konusu, bir görüş birliği olmamasından dolayı ihtilafıdır. Ancak mevcut argümanlar arasında en kabul gören, Tayvan'ın hukuki statüsünün bir *de facto* hükümet olduğu yönündedir. Bütün bu değerlendirmeler ışığında çalışmaya konu olan soruya verilecek cevap ise, Çin'in Tayvan üzerinde askerî bir hâkimiyet kurmasının uluslararası hukuk bağlamında işgal olarak nitelendirilemeyeceğidir; çünkü uluslararası hukuk argümanları ağırlıklı olarak Çin'in tarafında yer almaktadır. Ancak bir BM üyesinin mevcut anlaşmazlığı barışçıl olmayan saldırgan bir tutumla çözmeye çalışması da BM'nin amaçlarına terstir ve uluslararası hukuka aykırıdır. Dolayısıyla Çin'in askerî güç kullanarak Tayvan üzerinde askerî bir hâkimiyet kurması, uluslararası hukuk bağlamında işgal olarak nitelendirilemese de uluslararası hukuka aykırıdır ve yasal değildir.

Sonnotlar

- 1 Lung-chu Chen, *The U. S-Taiwan-China Relationship in International Law and Policy, Articles & Chapters*, 2016, s. 11, 12.
- 2 “Genel Kurul, Çin Halk Cumhuriyeti hükümeti temsilcilerinin Çin’in BM nezdindeki tek yasal temsilcisi olduğunu ve Çin Halk Cumhuriyeti’nin Güvenlik Konseyi’nin beş daimî üyesinden biri olduğunu kabul ederek; Çin Halk Cumhuriyeti’ne tüm haklarını iade etmeye, hükümetinin temsilcilerini Çin’in BM nezdindeki tek meşru temsilcisi olarak tanımaya ve Çan Kay Şek’in temsilcilerini, BM ve onunla ilgili diğer kuruluşlarda yasa dışı olarak işgal ettikleri yerden derhâl sınır dışı etmeye karar verir.”
- 3 “Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı gerekse BM’nin amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidinde ya da kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar.”
- 4 Belize, Haiti, Vatikan, Honduras, Marshall Adaları, Nauru, Palau, Paraguay, Saint Kitts ve Nevis, Saint Lucia, Saint Vincent & Grenadalar, Tuvalu, Guatemala.
- 5 Lassa Francis Oppenheim, *International Law: A Treatise*, 1905.
- 6 Chen, s. 15.
- 7 ABD, Arjantin, Brezilya, Şili, Kolombiya, Küba, Dominik Cumhuriyeti, Ekvador, El Salvador, Guatemala, Haiti, Honduras, Meksika, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru, Uruguay ve Venezuela.
- 8 Frank Chiang, “The State and Sovereignty”, 2018, <https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/statehood>
- 9 Frank Chiang, *The One-China Policy: State, Sovereignty and and Taiwans’s International Legal Status*, 2018, s. 294.
- 10 James Crawford, *The Creation of States in International Law*, 2nd edn. Oxford: Oxford Academic, 2007, s. 219, 220.
- 11 DJ. Harris, *Cases and Materials on International Law*, London: Sweet & Maxwell, 2004, s. 99.
- 12 İhtilafli devlet (contested state), tanınan devlet (recognized state) veya kısmen tanınan devlet (partially recognized state) olarak da bilinir.
- 13 Genel Kurul’un önemli sorunlar konusundaki kararları, hazır bulunan ve oy veren üyelerin üçte iki çoğunluğu ile alınır. Önemli sayılan sorunlar şunlardır: uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına ilişkin tavsiyeler, Güvenlik Konseyi’nin sürekli olmayan üyelerinin seçilmesi, Ekonomik ve Sosyal Konsey üyelerinin seçilmesi, Vesayet Meclisi üyelerinin 86. maddenin 1(c) fıkrası uyarınca seçilmesi, BM’ye yeni üyelerin kabulü, üyelik hak ve ayrıcalıklarının askıya alınması, üyelikten çıkarma, vesayet rejiminin işleyişine ilişkin sorunlar ve bütçe sorunları.
- 14 BM Anlaşması Doğrultusunda Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Konusundaki Bildirge şöyle der: “Her devlet uluslararası ilişkilerinde herhangi bir devletin ülke bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı güç kullanma tehdidinde bulunma ya da güç kullanmaktan ya da BM’nin amaçlarıyla ters düşen herhangi bir biçimde davranmaktan kaçınmak yükümlülüğündedir. Böyle bir güç tehdidi ya da güç kullanımı, uluslararası hukukun ve BM Anlaşması’nın ihlali anlamına gelir ve hiçbir zaman uluslararası sorunların çözümünde bir araç olarak kullanılmamalıdır. Saldırıdan kaynaklanan bir savaş, uluslararası hukuka göre sorumluluğu olan, barışa karşı işlenmiş bir suçtur. (...)Her devlet, başka devletlerle arasındaki uluslararası anlaşmazlıkları uluslararası barış, güvenlik ve adaleti tehlikeye düşürmeyecek bir biçimde barışçıl yöntemlerle çözümlenecektir. Devletler, kendi uluslararası anlaşmazlıklarının hızlı ve adil bir biçimde çözümünü, müzakere, soruşturma, arabuluculuk, uzlaştırma, hakem kararı ile çözüme gitme, yargı yolu ile çözüme bağlama, bölgesel araçlara ya da düzenlemelere yahut kendilerinin tercih edeceği diğer barışçıl yöntemlere başvurmak yolları ile arayacaklardır. Bu türde bir çözümün araştırılması sırasında taraflar, koşullara ve anlaşmazlığın doğasına uygun olabilecek barışçıl yöntemler üzerinde uzlaşacaklardır. Bir anlaşmazlığın taraflarının, yuvarıda sayılan barışçıl araçlar aracılığı ile çözüme

ulaşılamadığı durumlarda, üzerinde uzlaştıkları diğer barışçıl araçlar aracılığı ile çözüm arayışına devam etme yükümlülüğü vardır...”

15 Wu Xinbo, “The China Challenge: Competitor or Order Transformer?”, The Washington Quarterly, 43 (2020), s. 10.

16 John Mearsheimer, “The causes and consequen-

ces of Ukraine war”, 2022, <https://www.youtube.com/watch?v=qciVozNtCDM&t=3090s>

17 “Xi Jinping opens Chinese Communist party congress with warning for Taiwan”, The Guardian, 2022, <https://www.theguardian.com/world/2022/oct/16/xi-jinping-speech-opens-china-communist-party-congress>

